

KNJIŽNO ZBIRATELJSTVO ali KOLIKO JE V TEŽKIH ČASIH VREDEN HUMOR?

Žiga Valetič

Ljudje zbirajo vse mogoče reči in med temi rečmi se dandanes znajdejo najbolj neverjetni artefakti, ki si vsi niti ne zaslužijo pridevnika »kulturni«. Ljudje zbirajo stare Mercedesove znake in jih včasih, kot da so jim od nekdanj pripadali, trgajo celo iz novih avtomobilov. Otroci smo zbirali pločevinke vseh mogočih gaziranih pijač, v kakršne danes ne bi pomočil niti prsta. Zbirali smo cigaretne škatlice in si jih postavljali v vrste na omarah svojih otroških sob – bizarno! Ko sem približno desetletni deček v bernardinskem gostinskem lokalu opazil tujca, ki sta odpeketa od sosednje mize, sem z navdušenjem pograbil prazno škatlico cigaret znamke *West* (kako ironično), ki je ostala za njima in kakršne takrat pri nas ni bilo mogoče kupiti. Spomnim se občutkov, češ da bi se morala moja starša, ki sta bila prisotna, odzvati in mi reči, da se to ne spodobi, toda bila sta tiho, nič posebnega se jima to ni zdelo, jaz pa sem prav razposajeno svoji zbirki dodal novo škatlico, kakršne sosedov fant ni imel.

Kasneje sem zbiral medalje iz šolskih krossov, na katerem sem osvajal prva tri mesta, vse dokler mi trema pred startom ni postala tako neznosna, da sem se v prvem letniku srednje šole preusmeril k skoku v višino. Tudi tam sem pobiral medalje in tekmovati je bilo bistveno bolj prijetno. Toda že nekaj let kasneje sem se ob velikem osebnem porazu odločil, da se vseh teh pozlačenih, posrebrenih in kvazi-bronastih medalj za vselej znehim. Nisem se želel več istovetiti z zmagami in porazi, s tremo, tekmovalnostjo in z neizogibnimi hektično-adrenalinskimi stanji takšnih družbenih interakcij. V istem času sem proč zabrisal 400 glasbenih kaset, katerih temačno-hrupna rockerska vsebina me je vrsto let navdihovala, potem pa, ko me je oplazila življenjska tragedija, sem ves ta mrak doživljal na lastni koži in se mi ni bilo treba še v kulturnem smislu obdajati z njo.

Ljudje zbirajo umetniške slike znanih, srednje znanih, manj znanih, pa tudi neznanih likovnih umetnikov. Drage slike, slike s sakralno motiviko, slike naivcev, slike Mersada Berberja in Franceta Slane. Sprehajajo se po galerijah in živčno, obenem pa preudarno sprašujejo po cenah, po izvoru, po pristnosti, po morebitnem povpraševanju drugih kupcev, po zdravju dotičnega likovnega avtorja in podobno. V kolekcije slikarskih mojstrov in vlagajo na tisoče evrov. Nekateri zbirajo stare vinilne plošče, ki smo se jih vsi ostali znebili po hitrem postopku, ko so nam pod roke prišle zgoščenke, misleč da za vedno. Pa je digitalna tehnologija v velikem loku preskočila še nekaj stopnic in zdaj so tukaj mp3-datoteke, ki si jih brez posebne slabe vesti v nepojmljivih količinah na milijone posameznikov nalaga iz piratskih spletnih portalov vsak trenutek dneva in noči. In CD-ji? Zdaj jih za nekaj evrov dobiš na vsakem koraku, saj šteje vsak evro.

Ljudje že tradicionalno zbirajo znamke, kovance, bankovce in starine. Pa tudi knjige, toda knjig ne zbirajo posebej sistematično, tako kot denimo zbirajo znamke. Obstaja na desetine vrst in podvrst znamk, ki se razlikujejo vsebinsko, slogovno, časovno, kontinentalno vrednostno in tudi ideološko. Razlik je toliko, da nek začetni filatelist verjetno res ne ve, kje bi začel, po drugi strani pa mu lokalna pošta v vsakem trenutku lahko ponudi nekaj dopadljivih serij za začetno ustvarjanje ali pa redno dopolnjevanje filatelijskih zbirk. Tudi s kovanci, bankovci in razglednicami lahko kaj hitro začneš razpolagati. V nedeljo se odpraviš na ljubljanski boljši trg in s seboj vzameš 100 evrov svojega premoženja. Treba je vedeti, da je posamezen kos denarja dandanes lahko neprimerno dražji kot je bil v dneh, ko so ga dejansko uporabljali kot veljavno plačilno valuto. Če je nek južnoameriški rudar za bankovec nekoč dobil pivo, lahko njegov lastnik, če ga uspe prodati, danes dobi zaboj Laškega. Toda 21. oktobra 2005 je numizmatična revija *Bank Note Reporter* poročala o prvem bankovcu v zgodovini človeštva, katerega vrednost je preseгла en milijon dolarjev, kar pa že predstavlja odstotek delnic Pivovarne Laško, ki bi ga bilo pravzaprav težko najti med poimenskimi lastniki te družbe. Pri tem pa vznikne vprašanje, ali je človek, ki je ta bankovec prodal in v žep stlačil milijon zelencev, tudi prenehal z zbiranjem teh bankovcev in z vlaganjem nepredstavljivo

velikih denarjev vanje in ali ga je s tem zbirateljska mrzlica nehala tresti? Mar ni prav zbirateljska psihoza tista, ki ljudi napelje, da za brezvreden kos blaga – Madonnin korzet na primer, ki ga je uporabljala v tem in tem videospotu leta tega in tega – odštejejo tudi več deset tisoč evrov? Ali pa milijone in milijone jenov za Van Goghove slike, ki so bili sicer v plakatnih reprodukcijah ponatisnjeni že v več sto tisoč izvodih, medtem ko naj bi Van Gogh v svojem življenju prodal samo eno sliko, pa še to svojemu bratu Theu? Ampak to so stare zgodbe ...

Porodi se torej vprašanje – kje začeti pri knjigah? Ali tudi knjige dosegajo tako visoke cene? Nekateri že, toda takšnih knjig ponavadi ne kupujejo posamezniki, temveč narodne in univerzitetne knjižnice, pa muzeji in kulturne ustanove v službi javnega dobrega. Knjiga je in ni resen zbirateljski fetiš, kajti le redko kdo se tega početja loti sistematično, načrtno in premišljeno. Kaj pa naj bi človek zbiral? Pri katerem žanru začeti in zakaj ravno pri njem? V katerem obdobju začeti in zakaj ravno tam? Dobro, mogoče kdo zbira izvirne slovenske pravljice. To bi bila vsekakor zanimiva avantura, ampak načrte bi človeku bržčas prekrižalo na stotine slikanic, ki nastajajo vsako leto (otroška literatura se še vedno prodaja relativno dobro), pa čeprav v zbirkah in izdajah, ki nimajo večjega pomena in dometa. Če bi nekdo želel načrtno sestavljati tovrstno žanrsko zbirko, ne bi smel biti preveč pikolovski. Na mesec bi moral imeti pripravljenih približno 200 evrov in svoje interesne lovke poriniti ter zagozditi globoko v vse pore slovenskega knjižnega založništva – v vsako slovensko vas torej. Če bi si, nadalje, kdorkoli kot osebno nalogo zadal zbiranje slovenskih kriminalnih romanov, bi imel manj dela in morda bi bilo vredno s tem tudi poizkusiti. Mogoče to že počne Marcel Štefančič, jr., ki o žanru piše kakovostno in verodostojno. Mogoče pa bi bila zanimiva tudi zbirka etnoloških zgodbic, zbirka, ki bi jo sestavljale zbirke posameznih etnoloških zgodbic, ki jih v posameznih vaseh, krajih, občinah in regijah po Kranjskem zbirajo posamezni zbiratelji teh zgodbic. Slišati je zapleteno, vendar bi tako zbirateljstvo ne smelo biti prezahtevno in predrago, verjetno pa je tudi takšna kolekcija že obstaja v domeni kakšne resne ustanove. Sama Ruglja poznamo kot vestnega zbiralca domače in tuje filmske literature, na splošno pa bi bil verjetno zanimiv tudi projekt zbiranja antologij kratke proze različnih dežel sveta, pri izdajanju le-teh pa v zadnjem obdobju prednjači založba *Sodobnost* s svojimi *Zgodbami iz ...* Močna, resno angažirana in jasna opredeljenost žanrov v kulturnem okolju nekega naroda je vsekakor tista, ki v sodobnem anglofonsko koloniziranem svetu kot stranski učinek prinaša višjo stopnjo narodove samozavesti in – v primeru humorja – tudi sproščenosti.

Naj se torej vrnem k vprašanju, kje pravzaprav začeti pri knjigah? Kaj je na knjigi tisto, kar lahko nekaj pomeni meni kot vselej učečemu se človeku – ne glede na spol, s katerim sem določen, ne glede na politično usmeritev ali ideje, s katerimi trenutno živim? Bi knjige nekega žanra lahko začel zbirati zaradi njihovega starinskega vonja? Ne, saj vsak žanr zaobjema tudi novejša dela, nove knjige pa imajo včasih privlačen, spet drugič pa neznosen vonj po tiskarskih barvah in različnih delavnicah grafične dodelave. Bi lahko začel zbirati knjige zaradi njihove estetske vrednosti? Sploh ne. Tričetrť knjig, tako starih kot tudi novih, je kljub neskončnim možnostim hitrega in učinkovitega likovnega izražanja s pomočjo računalniških orodij, še vedno nepriljubljenih. Doseganje relativno privlačnega in estetskega knjižnega dizajna dandanes ne bi smel biti posebna znanost ali nekaj, kar si založba lahko privoščiti samo z izdatnimi denarnimi investicijami. Poglejmo si na primer knjige ničkolikokrat nagrajenega oblikovalca Matjaža Vipotnika, ki je izjemen vizualni esteta, toda v svoji dolgoletni karieri je kolobaril znotraj enega samega sloga, vedno uporabljal podobne črkovne vrste in sorodne likovne elemente. S tem je ustvaril prepoznaven osebni izraz, ki ga nekoliko bolj poglobljen ljubitelj knjig zazna ob prvem dotiku roke in knjige, vendar ne znam soditi, ali je to dobro ali slabo. Ker pa sem v nekaj zadnjih letih oblikoval po en odstotek celotne slovenske knjižne produkcije (med 45 in 50 knjig na leto), vem iz izkušenj, da založbe nimajo niti veliko časa niti veliko sredstev za oblikovanje naslovnice. Kljub temu lahko rečem, da je tudi po doslej dvesto oblikovanih ovitkih zame vsaka naslovnica nov izziv, ki mu želim znotraj časovnih omejitev vdahniti ves navdih in vse znanje, ki ga premorem. Toda zdaj sem skrenil.

Bi človek začel knjige zbirati zaradi njihove bibliofilske vrednosti? Kot sem že ugotovil, se s

tako dragimi projekti lažje ukvarjajo ustanove kot posamezniki. Med različnimi industrijskimi materiali je papir nedvomno eden bolj občutljivih na pogoje, v katerih ga hranimo in primerno vzdrževanje posebnih knjig nikakor ni enostavno. Poleg tega so tekom zgodovine nastajali papirji širokega kakovostnega spektra, ki so jih sestavljala različna razmerja vlaknin in bio-kemijskih dodatkov. Vsaka celovita žanrska zbirka mora vsebovati množstvo tipov papirja, od recikliranega do takega, ki je bilo izdelan z ročnimi postopki, istočasno pa so tudi knjižni ovitki zelo raznoliki: broširani, broširani z zavihki, gre za različne tipe trdih vezav, trde vezave s ščitnimi ovitki, tiskani so na premaznem papirju ali na nepremaznem papirju, ovitki so plastificirani sijajno, mat ali pa neplastificirani ... Mimogrede velja omeniti, da se kot »recikliran papir« definira tisti papir, čigar lesovinska ali pa bombažna vlakna niso sveža oziroma uporabljena prvič, vlakno kot tako pa se lahko reciklira največ do sedemkrat, preden biološko razpade in se razgradi.

Še za hip se pomudimo pri splošno materialni vrednosti knjig. Največji zasebni zbiratelji knjig so ponavadi kar ljudje, ki vodijo antikvariate in tisti, ki imajo v zasebni lastni knjigarne. Njihove fluidne zbiralnice so njihove trgovine in trgovinice, s tem, da imajo nekaj knjig in zbirke zagotovo rezerviranih izključno zase, v upanju, da bodo v prihodnosti dosegale tudi nekoliko večje vrednosti. Verjetno tudi drži, da knjigarne v lasti delničarjev njihovim lastnikom ne dajejo pristnih zbirateljskih občutij in ponosa spričo posedovanja velike količine komisijsko prodajanih knjig, v čemer je Slovenija še vedno velika svetovna posebnost. Ne moremo pa zaobiti niti samih založnikov, ki na nek način prav tako zbirajo knjige, vendar so osredotočeni na tiste naslove, ki jih sami ustvarijo v okviru svojih založb, medtem ko so njihove zbiralnice kar hišna ali pa industrijska skladišča. Tam hranijo veliko število izvodov, ki jim bremenijo zaloge in najemnine, izvodov, ki jih še niso prodali, pa bi jih (verjetno) radi.

Ne moremo trditi, da so zasebni zbiratelji knjig redki, saj ima vsak intelektualec v svoji pestri zbirki tudi po več sto naslovov, verjetno pa bi resnično težko našli zbiratelja, ki sistematično in vestno zbira točno določen segment knjig. Tisti, ki upravljajo z domačijami znanih pisateljev, zbirajo različne in kronološko raznovrstne izdaje njihovih del, večinoma pa gre za potomce in dediče ali pa za lokalno kulturno-turistično društvo, ki zbirko podeduje brez truda, čeravno bi se verjetno našlo kar nekaj primerov, kjer je kak nadobuden posameznik pljunil v roke in se zagrizeno vrgel v ohranjanje tovrstne dediščine.

Zdaj ko sem naštel celo vrsto primerov, kdo in v kakšnih miselnih in stvarnih pogojih dandanes zbira knjige na sistematičen način, lahko začnem z zgodbo o tem, zakaj in kako sem se zbiranja celotne humorne prozne zapuščine, ki je bila obelodanjena črno na belem v slovenskem jeziku, lotil sam. Kot oblikovalec knjižne zbirke *Harlekin* pod uredniško taktirko Branka Gradišnika sem imel v zadnjih letih priložnost sodelovati pri nastanku desetih knjig iz te zbirke. Obenem sem začel v knjigarnah prepoznavati, da smo humorju Slovenci posvetili najmanj resnega razmisleka in kakovostnega prostora med vsemi ostalimi žanrskimi ali kako drugače kakovostno opredeljenimi literarnimi zvrstmi. Knjige humorja so vse od sredine sedemdesetih let dalje, ko je Mladinska knjiga skoraj v eni sapi izdala petindvajset prevodnih, pa tudi nekaj izvirno slovenskih knjig v zbirki *Humor*, v našem prostoru izgubile vsako kontinuiteto. Rojen sem v sedemdesetih letih in zanesljivo lahko trdim, da je bilo humornih vplivov na moje kulturno življenje v tem okolju (pre)malo. Tudi *Pavliha* je ob koncu stoletja pošteno opešal, danes pa mladi skoraj nič ne vedo o legendarnem časniku ali njegovih predhodnikih *Ježu*, *Sršenu* in drugih. Humor je ušel iz naše popularno kulturne zavesti, ki se načeloma začne in konča kot črnina na belini, pa če govorimo o filmskem scenariju, scenariju televizijskega skeča, dramskem besedilu ali o klasični literaturi. Seveda je humor močno prestopil pragove knjig in se že naselil v praktično vseh drugih vejah umetnosti, toda klasična literarna podstat Slovencev je kljub temu ostala neuravnoteženo grenka in trpka, nesrečna in pesimistična.

Oddelki s humorjem so v slovenskih knjigarnah porazno zastopani. V pogovorih s prodajalci, kasneje pa tudi z osebjem v antikvariatih, sem spoznal, da nihče nima resnične predstave o tem, kaj je bilo v Sloveniji na tem področju napisanega, glavni ugovor mnogih sogovornikov pa je ta,

da se največja komedija odvija v hiši našega parlamenta. Toda to je slab izgovor. Celó Branko Gradišnik, ki ga zaradi nekaj desetletnega angažmaja v prevajanju humornih klasikov štejejo za enega največjih literarnih humoristov, mi je v eni od elektronskih korespondenc napisal, da sploh nima predstave o tem, kako obsežno delo bi lahko ali pa ne moglo biti sestavljanje *Antologije slovenske kratke humorne proze*. Z zamislijo o takšnem projektu se je pri meni pravzaprav začelo tudi zbirateljstvo tega žanra ...

Po daljšem obdobju poldruega leta, v katerem sem napisal dve knjigi, ki – ena v leposlovni maniri in druga v poljudnostrokovni – govorita o pereči temi samomora, sem se odločil, da je napočil čas za humor in čas, da nekdo sestavi *Antologijo slovenske kratke humorne proze*. Ko že omenjam samomor, naj navržem, da poklicna izbranost v družini Milčinski nikakor ni mogla biti prazno naključje: največji slovenski humorist vseh časov je Fran Milčinski, največji slovenski televizijski humorist je Frane Milčinski – Ježek, največji slovenski suicidolog je bil Lev Milčinski, Janez Milčinski pa je bil svetovno znani patolog ter dolgoletni predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Res je, komedija in tragedija po svetu hodita z ramo ob rami!

Toda antologijskega projekta ne bi mogel izpeljati zgolj z izposojanjem knjig v knjižnicah. Tega sem se moral lotiti bolj sistematično, s kupovanjem, zbiranjem in vodenjem evidenc, kar je na začetku vzbujalo precej negotovosti, ker enostavno nisem vedel, koliko je bilo dejansko napisanega in koliko snovi je zares mogoče najti s takšnim proaktivnim pristopom. Tega mi nihče ni znal pojasniti. Začelo se je torej na sprehodu po nedeljskem boljšem trgu, kjer sem na eni od stojnic kupil tri knjige, nekaj metrov naprej pri Cunjaku pa še osemnajst njih. Ker sem se odločil sestaviti antologijo kratke proze, sem se osredotočal samo na prozo: brez dramatike, brez poezije, brez aforizmov, brez anekdot, brez šal in vicev, brez stripov in karikatur in brez dramatike. Proza! Pred tem sem na domači polici že imel poseben oddelek humorja, prav tako pa sem že nekaj časa iz knjižnice prinašal domov kupe humoresk in v njih iskal, si označeval ter fotokopiral tisto, kar je bilo najbolj samosvojega, vsebinsko edinstvenega in literarno artikuliranega. Tako se je začelo in opazka, ki je bila očitna že na prvi pogled, je bila nizka raven umeščenosti teh knjig v literarne zbirke posameznih založb in obenem zelo nizka estetska in tehnološka raven teh knjig kot izdelkov, h katerim naj bi svoj kakovosten trud doprineslo več vpletenih ljudi iz kolofona. Kot poklicni grafični oblikovalec seveda dojemam tudi to plat knjižnega kulturnega artefakta kot pomembno, toda z nakupovanjem sem vseeno nadaljeval, poti nazaj enostavno ni bilo več.

Naslednji korak je bil Cobiss. S pomočjo Cobissa in številnih spletnih knjigarn, ljubiteljskih ter spletnih strani posameznih avtorjev sem začel ustvarjati sezname naslovov in pisateljev. Slovenske humoristične pisateljice lahko naštejemo na prste ene roke, pri čemer je največja slovenska literarna humoristka doslej pisala pretežno za otroke, odraslim pa je v humorno branje ponudila samo svoje revijalne kolumne. Z vselej prisotno samoironijo je Desa Muck tudi v siceršnjem javnem nastopanju lastnica humorističnega psihološkega profila, na žalost pa ni videti, da bi jo zanimalo tudi pisanje klasičnih humoresk, ki trenutno niti v svetovnem merilu niso več moderne. Ampak moda se spreminja in klasiki je usojeno, da se vselej vrača.

Z vsakim obiskom v antikvariatih se je moj seznam podaljšal in pošteno sem moral obrusiti orodje svojih možganov, da se je vanje vtisnilo kar se da veliko imen in naslovov. V sebi sem moral ostro začrtati meje med posameznimi humornimi žanri (satiro, grotesko, humoresko, parodijo, črnim humorjem, satiričnim romanom, duhovitim esejem ali komičnimi recepti) in med literarnimi žanri kot takimi. Nekatero poustvarjene zgodbe etnološkega izvora so lahko humorne, toda če nimajo že osnovne satirične naravnosti, jih nisem vstavil v svojo zbirko, obenem pa tovrstnega »mejnega« gradiva pravzaprav ni tako veliko. Zaenkrat sem sklenil, da iz svojih izborov izločim sicer številne primere poezije (oprostite kosmati gospod Fritz) in aforizmov (oprostite nabriti gospod Petan), v prvi fazi sem želel predvsem zaobjeti vse, kar ima najmanj dolžino črtice, sicer bi lahko še obubožal.

Poleg antikvariatov sem moral zakorakati tudi v klasične knjigarne. Prodajalkam sem povedal, da sestavljam prvo zasebno zbirko slovenske humorne proze, da pa glede edinstvenosti svojega

početja ne lažem, so mi predhodno potrdili v antikvariatih, kjer so mnogi izrazili iskreno navdušenje nad tem poprej nikdar zaznanim projektom in so se še posebej v *Trubarjevem antikvariatu* nadvse prijazno angažirali. Prodajalke v knjigarnah (tudi pri njih niso bili prijazni samo zaradi denarja, ki sem ga imel s seboj, in zakaj za vruga je postalo leposlovno trgovanje na drobno tako feminizirano!?) so hitele pojasnjevati, da se jim niti sanja ne, koliko knjig tega žanra je bilo sploh izdanih in napisanih pri nas, in da je velika žalost, ker ne obstaja nobena tovrstna antologija. Lahko sem jim povedal samo toliko kot sem vedel, to pa je, da se bo z nekaj sreče in ljubezni njihova želja morda uresničila. Predvsem se je pokazala razlika pri dojetju humorja knjigarnarjev in antikvaristov (antikvarniaristov?, antikvarnarjev?, antikvarnerjev?, antikvariatistov?) v tem, da so slednji bistveno bolje poznali slovenski humor kot prvi in mi znali bistveno bolje svetovati. Naokrog sem začel hoditi z dolgimi sezname knjig, ki sem jih tudi pošiljal po Sloveniji, iz antikvariatov pa so mi po elektronski pošti pošiljali naslove, ki so jih naknadno odkrili v svojih zalogah.

V ljubljanski *Bukvarni* me je častitljivi gospod predsednik njihovega društva ne samo vpisal med dva tisoč rednih članov, ampak zaradi mojega izključnega zanimanja za humor že skoraj ustoličil za novega (mladega in nadobudnega) predsednika njihovega društva. »Ravno vaših let sem bil, ko sem se začel ukvarjati s knjigami,« je pomenljivo dejal nadvse prisrčen mož in dodal, da se zato, ker je *knjiga* v slovenščini ženskega spola, počuti »kot v harem, blažen med ženami.« Bojda mu je nekdo, ki je bil iz njegovih ust poprej že slišal o tej blaženosti, povedal, da so bili varuhi takšnih haremov evnuhi. In sva se smejala ... Ne vem, mogoče se bom res udeležil njihovega naslednjega sestanka. Tisti prostor bi bilo nujno treba razkužiti, pospraviti in urediti po malce bolj sodobnih kriterijih: kak računalnik ne bi škodil, na police bi bilo treba postaviti lepše označbe, pa tudi dodobra izdelano tehtnico bi društvo lahko zamenjalo, saj je bila nosilnost šestih kilogramov za moj nabor knjig vsekakor premajhna. No, za dobrih štirinajst evrov se je pod Slovensko cesto zame našel tudi celotni letnik *Pavlihe* iz leta 1960!

Če sem hotel zares priti do kar se da veliko naslovov, sem moral kmalu začeti brskati še po spletnih oglasnikih (*Bolha*) in sledile so vožnje v različna stanovanjska naselja po Ljubljani in sledilo je odkupovanje posameznih – v širši javnosti že zdavnaj pozabljenih ali celo popolnoma spregledanih – humoresk, od katerih so v preteklosti mnoge izhajale kar v samozaložbah. Sodobni slovenski uredniki, tako prekleto potopljeni v nikdar izginule grenkosti in nezmožnosti človekovega (in Slovenčevega) bivanja na Zemlji, za žanr humorja bržčas ne marajo.

Po enem tednu je moja zbirka že zasedala dva metra knjižne police, danes, dvanajsti dan po nabavljeni prvi knjigi, pa imam s humorjem popolnjenih pet metrov v svoji knjižni omari. Ostale knjige so se morale umakniti. Najbolj izrazit preskok se je zgodil prav včeraj, saj sem zjutraj sklenil, da bom sestavljal tudi zbirko prevodnega humornega leposlovja. Iz postelje sem manično skočil ob pol petih in imel s pomočjo *Cobissa* do sedme ure narejen dokaj popoln seznam ključnih zbirk in del iz celotne zgodovine. Tega ni tako veliko. Zbirka *Humor* obsega 25 temeljnih naslovov, *UMcova* zbirka *Harlekin* obsega 10 naslovov (in sem jo že imel), *Didaktina* zbirka *Smeh.podtoni* pa zaenkrat obsega vsega 5 naslovov. Poleg teh 40 knjig sem, vključno s knjigami, ki sem jih naročil preko spleta, zvečer posedoval že 80 knjig tujega humorja! Na mojem seznamu, ki sem ga do večera še nadgradil, se jih sicer nahaja 93, v končni fazi pa jih zagotovo ni bilo prevedenih več kot 150.

In kje sem dobil dobršen kos teh knjig, če ne v ljubljanskem *Konzorciju*? Tamkajšnji prodajalki sta bili malodane ekstatični, ko sta lahko začeli nositi vkup vse prevedene knjige, ki imajo karkoli opraviti s smehom. Moram povedati, da sta knjige poznali odlično, tako da smo lahko naredili res kakovosten izbor, še vedno pa me zanima, ali sta tudi z drugimi žanrih tako na tekočem. Ker sva si z ženo v preteklosti marsikatero knjigo iz tistega kupa že izposodila v knjižnici ali pa sva o posameznih knjigah iz tistega kupčka pač brala časopisne ocene, ni bilo pretirano težko ločiti zrna od plevla. Iz trgovine sem prišel s 25 novimi knjigami in ker sem moral poprijeti z obema rokama, se spričo visoko izstavljenega računa niti za glavo nisem imel časa in možnosti prijeti.

Po enajstih dnevih zbiranja knjig in sestavljanja prve zasebne zbirke humorja v slovenskem jeziku

je statistični rezime torej naslednji: ocenjujem, da je v celotni slovenski zgodovini izšlo okrog 275 zbirk slovenske kratke humorne proze. Na seznam sem jih zaenkrat uspel uvrstiti 236, na svoje police pa postaviti 81. S tem bo torej še veliko dela. Kar se tiče daljših izvirno slovenskih humorističnih besedil, je slika nekoliko drugačna. Verjetno jih ni nastalo več kot 75 (zelo malo satiričnih romanov, se pa to v zadnjem času spreminja), medtem ko sem jih na svoj seznam uspel uvrstiti 53, na police pa postaviti 35. Skupaj sem torej v enajstih dneh potrošil 2.000 evrov in v tem času tudi dodobra zanemaril svoje redno delo v grafičnem studiu ter pridela izpad rednega dohodka. Skupno sem pridobil 196 knjig in za izvod plačal povprečnih 10 evrov. Na vse svoje sezname sem uvrstil 382 knjig, ocenjujem pa, da jih je bilo dejansko napisanih ali prevedenih največ 450 ali 500. Ponavljam, da je govora izključno o prozi.

Seveda se na tem mestu pojavlja specifično vprašanje humorne dramatike. V *Trubarjevem antikvariatu* so mi svetovali, naj se obrnem na *Gledališki muzej*, ki zaseda prostore v isti ulici, le nekaj vrat naprej od njih. Meni nič tebi nič sem stopil naravnost tja in iz prijazne sogovornice v zrelih letih dobil jedrnate odgovore, da je slovensko dramsko komedijantstvo nadvse bogato in obširno. Hitro sem sprevidel, da sta dramska komedija in satira že sistematično obravnavani in vodeni znotraj eminentne ustanove, v kateri je gotovo zaposlenih kar nekaj ljudi in da ni nobene potrebe po tem, da bi se z enako dejavnostjo začel ukvarjati še jaz, mikroenota na dveh nogah.

Pri humorjem leposlovju je drugače, zares se mi dozdeva, da sem napadel osvojljivo trdnjavo, v kateri vsi spiyo, omamljeni, prestreljeni, omagani in upehani od vsakdanjih življenjskih monotonij in krutosti. In kaj lahko s takšno zbirko pravzaprav počnem? Jo berem do konca svojega življenja? To bi na nek način šlo. Jo lahko prodam? Že v tem trenutku je po mojem mnenju vredna dvakrat toliko, kot sem vanjo vložil. Med drugim se v njej nahaja približno 15 knjig iz obdobja med leti 1870 in 1935, imam pa tudi bibliofilsko izdajo Balzacovih *Oglatih povesti*, ki so bile v luksuzni različici ustvarjene v petdesetih letih pod budnim očesom Miška Kranjca in so vredne vsaj 150 evrov. Čez 10 let, ko bo zbirka popolnoma in malce postarana, bo vredna 15.000 do 20.000 evrov in za njo bom moral najeti sef, da mi ne bi kak literarni zagriženec po nepotrebnem vlomil v stanovanje. Čez 30 let, ko se bom upokojil, bom zanjo zahteval hišo na Krasu. Toda kaj je tisto, kar bi na koncu koncev res želel narediti s to zbirko? Ne bom skrival ... Sredi Ljubljane bi želel odpreti turistično-izobraževalno *Hišo humorja*, v kateri bi bila ta zbirka ena od osrednjih virov navdiha in ogleda. *Hiša humorja* bi bila razdeljena na dve enoti: na *Muzej humorja* in na *Ježkovo dvorano*. V *Ježkovi dvorani*, ki bi bila prirejena za 100 obiskovalcev, bi se ves dan vrtel dve uri dolg dokumentarec o zgodovini slovenskega humorja, zvečer pa bi se odvijale redne gledališke predstave, impro liga in *stand-up* komedija. *Hiša* (slovenskega) *humorja* pri sosednjem vhodu pa bi imela šest soban: sobo televizijskega humorja, sobo gledališkega humorja, sobo literarnega humorja, sobo zabavnih stripov in karikatur, sobo filmskega humorja in sobo časopisnega humorja. Vse bi bilo narejeno s sodobnimi orodji v retro slogu in vsi citati, izvlečki, predstavitve in šale zapisani vsaj še v enem tujem jeziku. Šolski razredi in turisti bi drli v ta kraj. Projekt ne bi bil samo rentabilen, ampak tudi dobičkonosen in kdorkoli bo investitor, se priporočam za zasedbo mesta doupokojitvenega direktorja tega projekta. Če ima človek lahko sanje, so to največje poklicne sanje, o katerih sem do danes uspel sanjati. Morda so idealistične, ampak kar neposredno vas vprašam – je kdo morda v dobrih odnosih z županom Jankovičem ali Jocom Peččnikom?

Ko pa smo že pri sanjah, se iz teh velikih sanj vrnimo k malce bolj skromnim sanjam *Antologije slovenske humorne kratke proze*. Projekt sem zaenkrat ponudil prodorni založbi *Sanje*, ki je na področju slovenskega in tujega humorja že pokazala veliko konstruktivnosti, toda odziva njihovega polno angažiranega direktorja Roka Zavrtnika v dveh dneh zaenkrat še nisem prejel. Projekt sem predstavil tudi Mitji Čandru iz *Študentske založbe*, ki je program za leto 2010 že sestavila, konec meseca aprila pa naj bi imeli na založbi novo programsko sejo za leto 2011. Sicer pa moram priznati, da je vsak, ki mu projekt omenim, resnično in iskreno navdušen.

Ker se s slovenskim humorjem verjetno še nihče ni ukvarjal iz zornega kota, kakršnega sem si pred objektiv svoje duše v zadnjih tednih postavil jaz – četudi ste morda pol leta življenja pisali

diplomsko nalogo ali, kdo ve, morda celo doktorat iz slovenskega humorja, ali pa če ste redni profesor, ki že dvajset let predava svete resnice o slovenskem humorju –, naj za konec izdam še stanje na terenu iz vidika samih avtorjev ...

Začelo se je nekako z Jakobom Alešovcem (konec devetnajstega stoletja) in njegovimi spisi, z *Ljubljanskimi slikami* in s povestjo »v poduk Slovincem« z glavnim naslovom *Ne v Ameriko!* Sploh je določena značilnost (slovenskega) humorja ta, da se vrača v svoja dokaj konzervativna podeželska izhodišča in v odnose med možem in ženo, in tudi v tem je morda kleč njegove splošne nepriljubljenosti v dobi, ko je neoliberalna Slovenija zadnja v Evropski uniji po številu sklenjenih zakonskih zvez na prebivalca. In še ena pikantna: celo mnogokrat oblajanemu Dimitriju Ruplu, ki je kot mladi nadobudni pisatelj zagrešil odlične humoristične tekste, jezikoslovci dajejo pomembno veljavo znotraj žanra. Zaenkrat pa se vrnimo k začetnikom. Alešovcu so sledili Damir Feigel, Alojzij Kokalj, Ivan Rob, Valentin Korun, Miroslav Malovrh, Narte Velikonja, Janez Mencinger, Janko Mlakar, Rado Murnik, Viljem Požgaj (zakaj se to ime dandanes več ne podarja otrokom?), Janez Trdina in še do danes največji Fran Milčinski. S posameznimi deli so se jim pridružili literarni klasiki kot so Ivan Cankar, Ivan Tavčar, Fran Erjavec, Josip Jurčič, Josip Stritar, Fran Levstik, Miško Kranjec in še kdo bi se našel. Večina njih je zaznamovala obdobje do druge svetovne vojne in tudi leta po vojni, ko je v SFR Jugoslaviji nastopil čas socializma. V mednarodni uspešnici z naslovom *Hammer and Thickle* (hammer and sickle = srp in kladivo; hammer and thickle = smeh in kladivo) je britanski novinar Ben Lewis kakovostno analiziral tezo, da je evropski socializem propadel zaradi ljudskih šal na račun sistema ter njegovih voditeljev, potemtakem ne čudi, da je bil slovenski humor takrat močan, zbadljivo uperjen proti sistemu, istočasno pa je bil primoran taisti sistem tudi tolerirati in vzdrževati. Toda voda razje vsako skalo in sledila je osamosvojitve in za spoznanje višja stopnja demokracije, humor pa se v novem sistemu ni več znal znajti. Če so bili med vsemi misleci te dežele tudi humoristi tisti, ki so odločilno prispevali k mehkeemu prehodu družbe iz enega sistema v drugega – iz samoupravnega socializma v turbotehnoški kapitalizem – se po spremembi režima nismo več znali nasmejati novim družbenim razmerjem, razmeram, situacijam in položajem. Ko je vladal kolektivizem, se avtorji časnika *Pavlihe* pod svoje objavljene tekste enostavno niso upali (verjetno pa tudi smeli ne) podpisovali, saj je bilo izpostavljati se, biti osebnost s svojim avtonomnim mišljenjem, nekaj nepredstavljivega. V tem obdobju je ustvarjalo lepo število zares kakovostnih literarnih in časopisnih humoristov, ki so ključno doprinesli h dokaj sproščenemu družbenemu vzdušju. To so bili Tone Partljič, Bogdan Novak, Žarko Petan, Mire Štefanac, Toni Gašperič, Evgen Jurič, Tone Fornezzzi – Tof, Marjan Kozina, Ivan Sivec, Miha Matè, Janko Messner, Dušan Mevlja, Fran Milčinski – Ježek, Miloš Mikeln, Smiljan Rozman, Franček Rudolf, Jordan Tomšič, Marjan Moškrič, Florjan Lipuš in še nekateri drugi, ki sem jih – ne zamerite mi, prosim –zagotovo prezrl. Seveda gre za precej raznolik nabor humoristov, ki so delovali v različnih medijih in sredinah, toda prav vsak je napisal nekaj biserov, ki bodo za antologijo nepogrešljivi. Sledila jim je mlajša generacija, ki je svet že videla kot oder, ki bo to šele postal. Govorim o imenih, ki jih bralci *Sodobnosti* seveda poznate, splošna populacija pa jih je čislala bistveno manj kot generacijo pred njimi, razen če se je kdo med njimi uveljavljal v politiki (tudi ne zamerite, prosim, če sem koga pomotoma pomladil): Branko Šömen, Miroslav Slana, Dimitrij Rupel, Janez Kajzer, Mate Dolenc, Uroš Vošnjak, Vasilij Polič, Branko Gradišnik, Damjan Ovsec, Andrej Rozman – Roza, Zoran Hočevan, Darko Hederih in drugi. Za njimi so prišli pisci, ki s področjem literarnega humorja niso več (z)mogli konkurirati novim tehnološkim dražljajem sodobnega sveta, razmahu televizije, filma, računalništva in videoiger ter morda premočni državni podpori dramske umetnosti. Zato se niso nikdar dokončno profilirali kot literarni humoristi, so pa humor znali dobro vgrajevati v svoje romane, drame, kratke zgodbe, eseje ali poezijo, v bežnih trenutkih pa so se preizkusili tudi v izčiščeni satiri. To so Vinko Möderndorfer, Andrej Blatnik, Marko Švabič, Miha Mazzini, Franjo Franjič, Milan Petek, Rok Vilčnik, Desa Muck, Goran Gluvič, Blaž Ogorevc in drugi.

In že smo pri zadnjih generacijah pisateljev in pisateljic, pri osebah pod štiridesetim letom

starosti, ki jih javnost še vedno označuje za »mlade«. In verjetno takšni tudi v resnici smo. Pri naši generaciji se zdi, da je profiliran poklic literarnega humorista v Sloveniji izumrl. Hrvatje jih v eni generaciji pred nami premorejo (Tomić, Baretić in še kdo), medtem ko je med mladimi Slovenci Goran Vojnović, letošnji dobitnik nagrade prešernovega sklada edini, ki je udaril z vso silovitostjo, vprašanje pa je, v kakšnem slogu in v kakšnem polju bo kot izobraženi filmski režiser svoje kulturno poslanstvo nadaljeval. Tukaj je s svojo hiperprodukcijo, ki lahko prinaša nevarno površnost, tudi Matej Krajnc, za oba omenjena avtorja pa velja, da se jima osnovna literarna kratka humoreska zaenkrat ne mota pod prsti. Tudi drugi pisatelji in pisateljice kot na primer Suzana Tratnik, Lucija Stepančič, Tomaž Kosmač, Polona Glavan, Andrej E. Skubic, Katarina Marinčič in mnogi drugi, spretno uporabljajo humor, ne odločajo pa se denimo za žanr humoreske. No, tudi zame verjetno še niste slišali in morda se bom poslej začel uriti izključno v humoreskah, saj v takšnem primeru v svoji generaciji več kot očitno ne bom imel prav nobene konkurence :)

Pravzaprav pa tudi v tujini ni zaznati popularnih humoristov, ki bi se specializirano urili v kratki humorni prozi. Nove generacije pisateljev so ustvarile popularni trend lahkotnejših romanov, na podlagi katerih Hollywood snema povprečne romantične komedije, vse skupaj pa je obdano s pretiranim odmerkom lahkomislenosti. Tehtni humor je torej zamenjala plehkost in plitkost, seveda pa obstajajo tudi avtorji, ki humor jemljejo smrtno resno in so trdno v pisateljskem sedlu razvili svoj prepoznavni slog in predstavljajo tista imena, ki v danem trenutku krojijo ta žanr. To so Nick Hornby, Arto Paasilinna, Gonçalo M. Tavares, Bohumil Hrabal, Michael Viewegh ...

Resnici na ljubo so časi za humor več kot idealni, kar bo za mojo denarnico zagotovo pogubno in se bom še pošteno tolkel po glavi, da sem si omislil tovrstno zbirateljstvo! Tragedija in komedija sta dve strani iste medalje in gospodarska kriza, podnebne spremembe, socialne diskrepance in medkulturni kratki stiki so nas zajeli s polnim zamahom ter nikakor ne kažejo pojenja. V prihodnje bo zato potrebnega veliko iskanja in lovljenja ravnotežja. Zato brez zadržkov na široko odprimo vrata humorju, jaz pa bom medtem poiskal novodobne magnate, ki so glede pametnih investicij izgubili vsako idejno konstruktivnost ter optimizem, in bom s pomočjo katerega od njih resnično poskusil odpreti vrata *Hiše humorja*.